

**Л.О. Гаряга**

## **МІСЦЕ МОНІТОРИНГУ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

**L.O. Garyaga**

### **IMPORTANCE OF MONITORING IN BANKING**

У статті визначено зміст економічної категорії банківський моніторинг, проведено моніторинг банківської діяльності у розрізі ризиковості показників фінансової стійкості банків України, вказано важливість застосування моніторингу у кредитній діяльності банків.

The article considers the meaning of the economic category “banking monitoring”. The author monitored the banking activity in the context of risk indexes of the Ukrainian banks’ financial stability and indicated the possibility of the monitoring usage in credit banking activity.

**Ключові слова:** банківський моніторинг, моніторинг кредитного портфеля, моніторинг індивідуального позичальника, моніторинг кредитного ризику.

**Keywords:** banking monitoring, monitoring of credit brief-case, monitoring of individual borrower, monitoring of credit risk.

**Постановка проблеми.** Формування ефективної управлінської політики у банківській діяльності потребує всебічного обґрунтування пріоритетних напрямів і шляхів проведення моніторингу банківських операцій для досягнення динамічного, збалансованого та стабільного функціонування банківської системи. Тому для стабільності функціонування банківської системи необхідні нові ефективні інструменти моніторингу. Більше того, моніторинг виступає як важлива складова при прийнятті рішень як стосовно банківської системи в цілому, так і в окремому банку.

В основу здійснення моніторингу банківської діяльності мають бути покладені конкретні методологічні принципи та здійснені відповідні заходи для радикального підвищення ефективності використання моніторингових систем та вдосконалення роботи працівників та управлінців, що здійснюють моніторинг. Даний підхід передбачає визначений напрямок дій стосовно проведення моніторингу, що в контексті посилення процесів глобалізації та лібералізації капіталу на національну фінансову систему набуває особливого значення і потребує підвищеної уваги як практиків, так і теоретиків. Моніторинг має здійснюватись як на рівні банківської системи в цілому, так і в кожному окремому банку. Крім того, він повинен носити

комплексний характер. Комплексність моніторингу у банку характеризує одну з провідних закономірностей функціонування моніторингових систем, які мають забезпечувати користувачів своєчасною інформацією для здійснення відповідних управлінських рішень.

Реалізація пріоритетних завдань удосконалення банківського нагляду з метою підвищення його ефективності та відповідності базовим принципам Базельського комітету передбачає здійснення ряду заходів. Зокрема, необхідно [16, 269-271]:

- відпрацювати порядок регулювання діяльності комерційних банків з метою усунення перешкод для кредитування реального сектору економіки, передбачивши вдосконалення чинного законодавства України з питань кредитування;

- підвищувати довіру до банківської системи, удосконалювати заходи НБУ з регулювання діяльності банків щодо обсягів залучених банком вкладів (депозитів) фізичних осіб, сприяти прийняттю Закону України “Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб”;

- упровадити прогресивний моніторинг, системи оперативної діагностики та раннього реагування щодо можливого виникнення проблем у діяльності банків.

Отже, побудова ефективної системи моніторингу у банківській діяльності є актуальним питанням у банківській сфері.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** На доцільність та актуальність розробок у цьому напрямку вказують роботи як вітчизняних учених та практиків Бушуєвої І., Галіцина В., Ратушина Ю., Поленок С., так і закордонних: англійця Морсмана-молодшого Е., зокрема росіян Шулькової Н., Коваленка С., Мітрохіна В., Яшина С. та ін.

**Невирішені раніше частини проблеми.** Проблема застосування моніторингу у банківській діяльності полягає у недостатності методологічної бази для створення ефективних моніторингових систем. Отже, питання, пов’язані з упровадженням моніторингу у банківській діяльності, ще недостатньо вивчені. Але, оскільки моніторинг не може здійснюватися у всіх банках однаково, враховуючи специфіку їх функціонування, то можна говорити лише про напрямок створення можливої системи моніторингу, її загальні риси.

Позитивно оцінюючи результати досліджень учених, необхідно наголосити на динамічності проблематики, що потребує постійних наукових доповнень, особливо в умовах інтернаціоналізації банківської системи. На жаль, незважаючи на гостру потребу у методологічних розробках щодо моніторингу у банківській діяльності, останній поки що не набув належного розвитку у вітчизняній науці та практиці. Радше практичні потреби випереджають теоретичні розробки у цьому напрямку. Тому **метою даної статті** є визначення змісту економічних категорій “моніторинг”, “банківський моніторинг” та принципів проведення моніторингу; здійснення моніторингу банківської діяльності у розрізі ризикованості показників стійкості банківського сектору, виявлення найризикованіших показників банківської діяльності та визначення ролі моніторингу у кредитній діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** Моніторинг як економічну категорію визначають як неперервний нагляд за економічними об’єктами, аналіз їх діяльності як складова частина управління [8, 253]. Наведемо більш чітке визначення: моніторинг – це процес динамічного відстежування стану і параметрів системи, а також видача звітів по змінах, що відбулися, за пройдений період [15].

Отже, термін моніторинг поєднує в собі такі важливі елементи як контроль та аналіз, які є найважливішими компонентами при прийнятті управлінських рішень. Банківська діяльність постійно потребує оперативних та ефективних рішень, тому доцільно розглянути, що являє собою банківський моніторинг.

У роботі [5] зазначається, що моніторинг – це система постійного спостереження за всіма контрольованими лімітами і нормативами, визначення розмірів і причин відхилення фактичних показників від нормативних, причин цих відхилень і прийняття управлінських рішень.

Російський же науковець Н.Н. Шулькова також відмічає, що банківський моніторинг варто розглядати в якості найважливішого елемента системи управління діяльністю комерційного банку як на основі їх поточного стану, так і на перспективу [10] та дає наступне визначення [17]:

Банківський моніторинг – це система заходів по здійсненню постійного спостереження за діяльністю комерційних банків, збору і систематизації даних про

їхній фінансовий стан для оцінки поточного стану справ у банківській сфері і прогнозування його розвитку на перспективу.

В Україні органом, який здійснює контроль та проводить моніторинг діяльності комерційних банків, є Національний банк України як головний регулятор грошово-кредитної політики держави. Також варто чітко уявляти мету здійснюваного моніторингу банківської діяльності. Перш за все, банківський моніторинг проводиться для визначення надійності та стабільності функціонування банківської системи. Цим питанням присвячена робота І. Бушуєвої та В. Галіцина “Вирішення банківських завдань за допомогою алгоритмів моніторингу” [7]. Авторами пропонується застосовувати алгоритми моніторингу у наступних напрямках:

1. Моніторинг обов’язкових економічних нормативів, встановлених НБУ для комерційних банків.
2. Узгодження активів і пасивів.
3. Супроводження кредитних угод.
4. Диверсифікація кредитного портфеля.

Слід також відмітити, що, для ефективного функціонування системи моніторингу банківської діяльності, необхідно дотримуватися наступних принципів [12]:

1. Принцип наукового обґрунтування та актуалізації методик, що застосовуються в процесі моніторингу, тобто постійне вдосконалення методичної бази моніторингу.
2. Моніторинг стійкості банківської системи повинен проводитись як на рівні банківської системи в цілому, так і на регіональному рівні, враховуючи специфіку регіонів України.
3. Моніторинг повинен базуватися на принципі неперервності, тобто збір інформації повинен проводитися постійно, а не періодично.
4. Принцип співставності вихідних даних і результуючих показників моніторингу. Це означає, що вихідні дані, що складають інформаційну базу моніторингу, повинні бути співставні на різних проміжках часу.

5. Принцип доступності висновків і результатів моніторингу свідчить про необхідність розгляду і обговорення документально зафіксованих висновків моніторингу всіма зацікавленими користувачами інформації про банківську систему.

Для можливості ефективного управління банківською діяльністю необхідне дотримання вищевказаних принципів та створення єдиної системи регулювання та нагляду за діяльністю банків. Тому, крім традиційних підходів (дотримання економічних нормативів НБУ), варто застосовувати нові підходи щодо визначення стійкості банківської системи (застосування математико-статистичного апарату). Значимим кроком у цьому напрямку є дослідження російських науковців [11]. Трансформуючи та пристосовуючи підхід, означений у статті, до українських особливостей функціонування банківської системи, проведемо моніторинг банківської діяльності у наступному розрізі. Для оцінки ризиків банківської діяльності пропонується використовувати коефіцієнти чи відносні показники діяльності банків, передбачені Положенням про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 21 січня 2004 р. за № 94/8693 [2]. Як інструмент оцінки ризику в даному випадку застосовується коефіцієнт варіації.

Сутність даної методики полягає в оцінці ступеня ризику показників, що входять в систему моніторингу банківського нагляду. Це дозволить виявити показники, які є найбільш ризиковими, з'ясувати причини банківського ризику, означити шляхи його оптимізації та можливості управління.

Коефіцієнт варіації дозволяє визначити відносний ризик показників системи моніторингу. Він ураховує величину ризику, що приходить на одиницю очікуваного або середнього значення виконання відповідного показника, що входить до системи моніторингу. Коефіцієнт варіації визначається діленням стандартного відхилення на середнє значення показника по всьому банківському сектору:

$$K_{var} = (\sigma / \bar{K}) * 100, \quad (1)$$

де  $K_{var}$  - коефіцієнт варіації показників, що входять в систему моніторингу,

$\sigma$  - стандартне відхилення показників, що входять в систему моніторингу,

$\bar{K}$  - середнє значення коефіцієнтів, що входять в систему моніторингу.

Стандартне відхилення показників, що входять в систему моніторингу, вимірює розсіювання величин. Чим більше стандартне відхилення, тим більша мінливість коефіцієнтів банківської діяльності і тим більший ризик банківської системи. Стандартне відхилення показників, що входять в систему моніторингу банківського сектору, визначається за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (K_i - \bar{K})^2}{n}}, \quad (2)$$

де  $K_i$  - значення  $i$ -того коефіцієнта окремого банку,

$n$  – кількість банків, що входять до системи моніторингу.

Коефіцієнт варіації – відносна величина, тому на розмір цього коефіцієнта не впливають абсолютні значення показника, що вивчається. Чим вище коефіцієнт, тим більша його мінливість, тобто тим вищий ризик. Можлива наступна якісна градація значень коефіцієнта: до 10% - незначний ризик, 10-25% - середній, понад 25% - високий (суттєвий) ризик.

З метою оцінки ризику банківської діяльності використовувалися показники, представлені в [2]. Це наступні коефіцієнти:

а) коефіцієнти достатності капіталу:

- питома вага капіталу в пасивах (K1),
- коефіцієнт достатності капіталу (K2),
- співвідношення балансового капіталу до дохідних активів (K3),
- співвідношення суми проблемних кредитів до балансового капіталу (K4);

б) коефіцієнти якості активів:

- співвідношення дохідних до сукупних активів (A1),
- показник кредитної активності (A2),
- рівень сумнівної та простроченої заборгованості в кредитному портфелі (A3),
- коефіцієнт співвідношення дебіторської заборгованості до недохідних активів (A4),
- коефіцієнт співвідношення основних засобів до сукупних активів (A5);

в) коефіцієнти ефективності менеджменту:

- коефіцієнт використання зобов'язань (М1),
- питома вага вкладів громадян у зобов'язаннях (М2),
- коефіцієнт доступності банку до зовнішніх джерел фінансування (М3),
- коефіцієнт дієздатності банку (М4),
- показник співвідношення адміністративних витрат до сукупних активів (М5);

г) коефіцієнти ефективності:

- прибутковість активів (Е1),
- прибутковість капіталу (Е2),
- чиста процентна маржа (Е3);

д) коефіцієнти ліквідності:

- коефіцієнт миттєвої ліквідності (Л1),
- співвідношення високоліквідних активів до сукупних зобов'язань (Л2).

Для визначення ризиків були проаналізовані показники оцінки стійкості 15 банків України на 01.01.2006 року, зокрема наступних: Приватбанк, Аваль, Промінвестбанк, Укрексімбанк, Укрсоцбанк, Фінанси і кредит, Донгорбанк, ТАС-комерцбанк, Укргазбанк, Альфа-банк, Експрес-банк, Київ, Агробанк, Чорноморський банк реконструкції і розвитку, Енергобанк.

Визначення фінансової стійкості банків є важливою складовою як для прийняття управлінських рішень у банківській діяльності, так і для підвищення довіри населення до банківського сектору. Тому важливо, щоб моніторинг задовольняв потреби як управлінців, так і клієнтів. Також велике значення має інформаційна база, яка використовується для моніторингу. У даному дослідженні інформаційною базою є офіційна звітність банків (баланси, звіти про фінансові результати діяльності банків, звіти про власний капітал та примітки до фінансової звітності банків) та Національного банку України. Під час розрахунку коефіцієнтів були використані дані по показниках з офіційних сайтів банків та Національного банку України.

Для розрахунку коефіцієнтів варіації були використані дані по показниках 15 банків, активи яких на 01.01.2006 року складають 44% від загальних активів

банківської системи України в цілому. Крім того, до розрахунку були взяті не тільки показники провідних банків України, а й тих, які мають незначні активи у порівнянні з великими банками. Проте при розрахунку коефіцієнта варіації абсолютні показники діяльності банків відходять на задній план, оскільки коефіцієнт варіації у даному випадку розраховується на основі відносних показників (коефіцієнтів) і дає змогу співставляти ризики як малих, так і великих банків. Отже, за даною методикою можна визначати найризикованіші показники як банківської системи в цілому, так і банків окремого регіону або ж певної групи банків.

У таблиці 1 наведені коефіцієнти варіації, розраховані за вищенаведеною формулою (1) на 01.01.2006 року за коефіцієнтами достатності капіталу, якості активів, ефективності менеджменту, ефективності та ліквідності.

Таблиця 1

Оцінка ризику показників системи моніторингу банківської діяльності

№ п/п	Показник	Коефіцієнт варіації (%)
1	K1. Питома вага капіталу в пасивах	38,58
2	K2. Коефіцієнт достатності капіталу	42,69
3	K3. Співвідношення балансового капіталу до дохідних активів	45,99
4	K4. Співвідношення суми проблемних кредитів до балансового капіталу	67,08
5	A1. Співвідношення дохідних до сукупних активів	34,81
6	A2. Показник кредитної активності	12,88
7	A3. Рівень сумнівної та простроченої заборгованості в кредитному портфелі	77,61
8	A4. Коефіцієнт співвідношення дебіторської заборгованості до недохідних активів	129,84
9	A5. Коефіцієнт співвідношення основних засобів до сукупних активів	43,57
10	M1. Коефіцієнт використання зобов'язань	13,55
11	M2. Питома вага вкладів громадян у зобов'язаннях	41,74
12	M3. Коефіцієнт доступності банку до зовнішніх джерел фінансування	91,20
13	M4. Коефіцієнт дієздатності банку	10,65
14	M5. Показник співвідношення адміністративних витрат до сукупних активів	41,39
15	E1. Прибутковість активів	90,41



№ п/п	Показник	Коефіцієнт варіації (%)
16	Е2. Прибутковість капіталу	79,86
17	Е3. Чиста процентна маржа	26,49
18	Л1. Коефіцієнт миттєвої ліквідності	72,40
19	Л2. Співвідношення високоліквідних активів до сукупних зобов'язань	29,41

У розрізі даних розрахунків та обраного інструментарію моніторингу пропонується класифікувати показники за трьома групами ризику:

- показники з незначним ризиком (1-й рівень ризику),
- показники з середнім рівнем ризику (2-й рівень ризику),
- показники з високим рівнем ризику (3-й рівень ризику).

Таблиця 2 ілюструє градацію значень рівнів ризику показників системи моніторингу банківського сектору, яка пропонується для ранжування показників за ступенем ризику.

Таблиця 2

Градація значень рівнів ризику показників системи моніторингу банківської діяльності

Рівень ризику	Коефіцієнт варіації (%)
Ризик 1-го рівня	До 10
Ризик 2-го рівня	10-25
Ризик 3-го рівня	Понад 25

Проведений моніторинг дає змогу стверджувати, що найменший рівень ризику має показник – коефіцієнт дієздатності банку (М4). Його можна віднести до ризику 1-го рівня (коефіцієнт варіації - 10,65%). Усі інші показники мають ризик 2-го та 3-го рівнів. Але це й не дивно, оскільки банківська діяльність за своєю суттю є ризиковою (табл. 3).

Ранжування показників системи моніторингу банківської діяльності за  
ступенем ризику

Ранг	Показник	Коефіцієнт варіації (%)	Рівень ризиків
1	M4. Коефіцієнт дієздатності банку	10,65	1-ший
2	A2. Показник кредитної активності	12,88	2-гий
3	M1. Коефіцієнт використання зобов'язань	13,55	2-гий
4	E3. Чиста процентна маржа	26,49	3-тій
5	L2. Співвідношення високоліквідних активів до сукупних зобов'язань	29,41	3-тій
6	A1. Співвідношення дохідних до сукупних активів	34,81	3-тій
7	K1. Питома вага капіталу в пасивах	38,58	3-тій
8	M5. Показник співвідношення адміністративних витрат до сукупних активів	41,39	3-тій
9	M2. Питома вага вкладів громадян у зобов'язаннях	41,74	3-тій
10	K2. Коефіцієнт достатності капіталу	42,69	3-тій
11	A5. Коефіцієнт співвідношення основних засобів до сукупних активів	43,57	3-тій
12	K3. Співвідношення балансового капіталу до дохідних активів	45,99	3-тій
13	K4. Співвідношення суми проблемних кредитів до балансового капіталу	67,08	3-тій
14	L1. Коефіцієнт миттєвої ліквідності	72,40	3-тій
15	A3. Рівень сумнівної та простроченої заборгованості в кредитному портфелі	77,61	3-тій
16	E2. Прибутковість капіталу	79,86	3-тій
17	E1. Прибутковість активів	90,41	3-тій
18	M3. Коефіцієнт доступності банку до зовнішніх джерел фінансування	91,20	3-тій
19	A4. Коефіцієнт співвідношення дебіторської заборгованості до недохідних активів	129,84	3-тій

На основі даних таблиці 3 можна зробити висновки, що найбільшій уваги заслуговують наступні показники: коефіцієнт співвідношення дебіторської заборгованості до недохідних активів, коефіцієнт доступності банку до зовнішніх джерел фінансування, прибутковість активів, прибутковість капіталу, рівень сумнівної та простроченої заборгованості в кредитному портфелі, коефіцієнт

миттєвої ліквідності, співвідношення суми проблемних кредитів до балансового капіталу.

Як бачимо, показники, в яких фігурують кредити та проблемна заборгованість, відносяться до найбільш ризикових (М3, А4, К4). Таким чином, приділяючи більше уваги цим показникам та факторам, які впливають на їх величину, можна приймати оперативні управлінські рішення для поліпшення ситуації в банківському секторі та зменшення його ризиковості.

Моніторинг застосовують не тільки на рівні банківської системи в цілому, а й на рівні кожного окремого банку. У цьому випадку система постійного спостереження, аналізу й контролю стосується здійснюваних банком операцій та ризиків банківської діяльності для управління банком.

Проведений моніторинг системи показників банківської діяльності дає змогу стверджувати, що кредитна діяльність та кредитні ризики є одними з найбільш ризикових у банківській справі. Тому зосередимо увагу на проблемах моніторингу кредитних операцій. Тут необхідно виділити наступні види моніторингу:

- моніторинг кредитного портфеля;
- моніторинг індивідуального позичальника;
- моніторинг кредитного ризику.

Моніторинг кредитного портфеля можна визначити як проведення систематичного кількісного та якісного аналізу кредитного портфеля та здійснення відповідних управлінських рішень для поліпшення якісного складу кредитного портфеля.

Проаналізувавши підходи закордонних [12, 13], російських [6] та вітчизняних [4, 18] учених пропонуємо проводити моніторинг кредитного портфеля наступним чином.

Моніторинг кредитного портфеля варто розпочинати з визначення місця кредитного портфеля в загальних активах банку (табл. 4). (Дані, наведені в таблицях 4 - 6, наближені до реальних числових характеристик показників банків України)

## Кредитний портфель у загальних активах банку "А"

Показники	Поточний період	Минулий період	Динаміка	
			в абсолютному вираженні	у відносному вираженні
Кредитний портфель, тис. грн.	1137415	926062	+211353	+22,82
Загальні активи, тис. грн.	2387265	1427126	+960136	+67,28
Питома вага кредитного портфеля у загальних активах, %	47,65	64,89	-17,24	-26,57

Аналіз динаміки зростання (зменшення) кредитного портфеля у загальних активах має здійснюватися не лише з періодичністю в рік, а швидше кожного місяця або ж кварталу для відслідковування поточних тенденцій кредитної діяльності. Узагалі зростання кредитного портфеля має позитивне значення, але до певної межі. Показник питомої ваги кредитного портфеля у загальних активах понад 65% вважається високим [4, 124].

Тим більше, занадто швидке зростання кредитного портфеля нерідко свідчить про виникнення проблем у майбутньому. Але загальні показники не дають повного розуміння потенційної проблеми. Тому необхідно представляти інформацію у наступних розрізах:

- за галузевою ознакою:
  - промисловість,
  - сільське господарство,
  - будівництво,
  - торгівля,
  - транспорт,
  - споживчі кредити,
  - інші;
- за строками надання:
  - короткострокові кредити,
  - довгострокові кредити;
- за видами погашення:

- вчасно погашені кредити,
- прострочені кредити;
- за видами позичальників:
- кредити юридичних осіб,
- кредити фізичних осіб,
- міжбанківські кредити;
- за видами забезпечення:
- кредити, забезпечені заставою,
- кредити під гарантію,
- кредити, забезпечені страховим полісом,
- кредити без забезпечення (бланкові кредити).

Результати моніторингу повинні бути представлені у різному вигляді (таблиці, діаграми, графіки) для того, щоб інформація була якомога яснішою та легкою для сприйняття.

Наприклад, моніторинг структури кредитного портфеля за видами кредитних продуктів може бути проведений за даними, представленими у наступному вигляді (табл. 5)

Таблиця 5

Кредитний портфель банку "А" за видами кредитних продуктів

(тис. грн.)

Рядок	Найменування статті	Абсолютні значення, грн.			Структура, %		
		За поточний період	За минулий період	+/- відхилення	За поточний період	За минулий період	+/- відхилення
1.	Овердрафт, у тому числі:	34 659	19 820	+14839	2,89	2,05	+0,84
1.1	Сумнівні	0	0	-	-	-	-
1.1	Прострочені	384	148	+236	0,03	0,02	+0,01
2.	Операції репо	0	0	-	-	-	-
3.	Враховані векселі, у тому числі:	0	0	-	-	-	-
3.1	Сумнівні	0	0	-	-	-	-
3.2	Прострочені	0	0	-	-	-	-
4.	Вимоги, що придбані за операціями факторингу, у тому числі:	698	0	+698	0,06	0	+0,06
4.1	Сумнівні	0	0	-	-	-	-

Рядок	Найменування статті	Абсолютні значення, грн.			Структура, %		
		За поточний період	За минулий період	+/- відхилення	За поточний період	За минулий період	+/- відхилення
4.2	Прострочені	0	0	-	-	-	-
5.	Кредити в поточну діяльність, у тому числі:	1 116 928	918 540	+198388	93,04	94,82	-1,78
5.1	Сумнівні	4 699	1 011	+3688	0,39	0,10	+0,29
5.2	Прострочені	21 735	24 579	-2844	1,81	2,54	-0,73
6.	Кредити в інвестиційну діяльність, у тому числі:	13 862	17 225	-3363	1,15	1,78	-0,63
6.1	Сумнівні	0	0	-	-	-	-
6.2	Прострочені	44	200	-156	0,004	0,02	-0,016
7.	Іпотечні кредити, у тому числі:	31 708	12 894	+18814	2,64	1,33	+1,33
7.1	Сумнівні	0	0	-	-	-	-
7.2	Прострочені	16	0	+16	0,001	0	+0,001
8.	Фінансовий лізинг (оренда), у тому числі:	93	120	-27	0,01	0,01	0
8.1	Сумнівні	0	0	-	-	-	-
8.2	Прострочені	0	0	-	-	-	-
9.	Кредити, що надані органам державної влади, у тому числі:	0	0	-	-	-	-
9.1	Сумнівні	0	0	-	-	-	-
9.2	Прострочені	0	0	-	-	-	-
10.	Сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями	2 544	79	+2465	0,21	0,01	0,20
11.	Усього кредитів	1 200 492	968 678	+231814	100,00	100,00	x
12.	Резерви під заборгованість за кредитами	(63 077)	(42 616)	+20461	(5,25)	(4,40)	+0,85
13.	Усього кредитів за вирахуванням резервів під кредити	1 137 415	926 062	+211353	x	x	x

Після здійснення відповідних розрахунків аналізуються позитивні та негативні відхилення. Оскільки кредитний портфель – величина не статична, то якість кредитного портфеля постійно змінюється в кращу або гіршу сторону. Це нормальна ситуація. Але кожен банк має визначити ту межу, до якої саме якість кредитного портфеля може погіршуватися. Для цього необхідно розрахувати суму кредитів, класифікованих за ступенем ризику відповідно до фінансового стану позичальника (класу) та обслуговування боргу позичальником (табл.6) [1].

## Кредити банку "А", класифіковані за ступенем ризику

Категорія кредитних операцій	Сума кредиту, тис. грн.	Коефіцієнт резервування (ризикау)	Сума кредитів, зважених на коефіцієнт, тис. грн.
Стандартні	856786	0,01	8567,86
Під контролем	228207	0,05	11410,35
Субстандартні	39001	0,20	7800,20
Сумнівні	7243	0,50	3621,50
Безнадійні	6179	1,00	6179,00
Разом кредитів	1137415	x	37578,91

На цьому ж етапі моніторингу можна визначати коефіцієнт покриття зважених класифікованих кредитів власним капіталом. Він визначається діленням суми кредитів, зважених на коефіцієнт ризику на власний капітал банку і показує захищеність кредитного портфеля власним капіталом.

Динаміку кредитного портфеля важко змінити кардинально за короткий проміжок часу – саме тому необхідно здійснювати постійний моніторинг для вчасного виявлення можливих проблем. Дана інформація може бути представлена низкою таблиць (табл. 7, 8).

Таблиця 7

## Тенденції зміни структури кредитів, класифікованих за ступенем ризику

(у відсотках)

п/н	Група ризику	Січень	Лютий	Березень	Квітень
1	Стандартні	75,33	...	...	...
2	Під контролем	20,06	...	...	...
3	Субстандартні	3,43	...	...	...
4	Сумнівні	0,64	...	...	...
5	Безнадійні	0,54	...	...	...

Таблиця дає змогу відслідковувати міграцію кредитів з однієї групи ризику до іншої, а таблиця 8 показує, які саме позичальники є причиною цих змін.

## Зміна груп ризику у розрізі позичальників (станом на відповідну дату)

	Клієнт	Сума кредиту, грн.	Група ризику	
			Попередня	Нова
Покращення	Клієнт А	120000	Субстандартна	Під контролем
Погіршення	Клієнт Б	30000	Стандартна	Під контролем
Без змін	Клієнт В	59000	Стандартна	Стандартна

Ці дані дадуть змогу визначити проблемних клієнтів (застосовується окремо для юридичних і фізичних осіб) та почати з ними роботу для з'ясування обставин, що склалися. Звичайно, створення системи моніторингу кредитного портфеля – нелегка і трудомістка робота, але при ефективній постановці завдань, правильному підборі спеціалістів та якісному технічному обладнанні це дасть позитивні результати і слугуватиме для керівництва банку надійним орієнтиром при прийнятті управлінських рішень.

Уваги з боку банку також заслуговує дотримання економічних нормативів щодо кредитного ризику, встановлених НБУ [3]. Дотримання нормативів банками України за період з 01.01.2002 р. до 01.01.2007 р. показано на рис. 1, 2. Подібне представлення інформації унаочнює дані про дотримання нормативів.

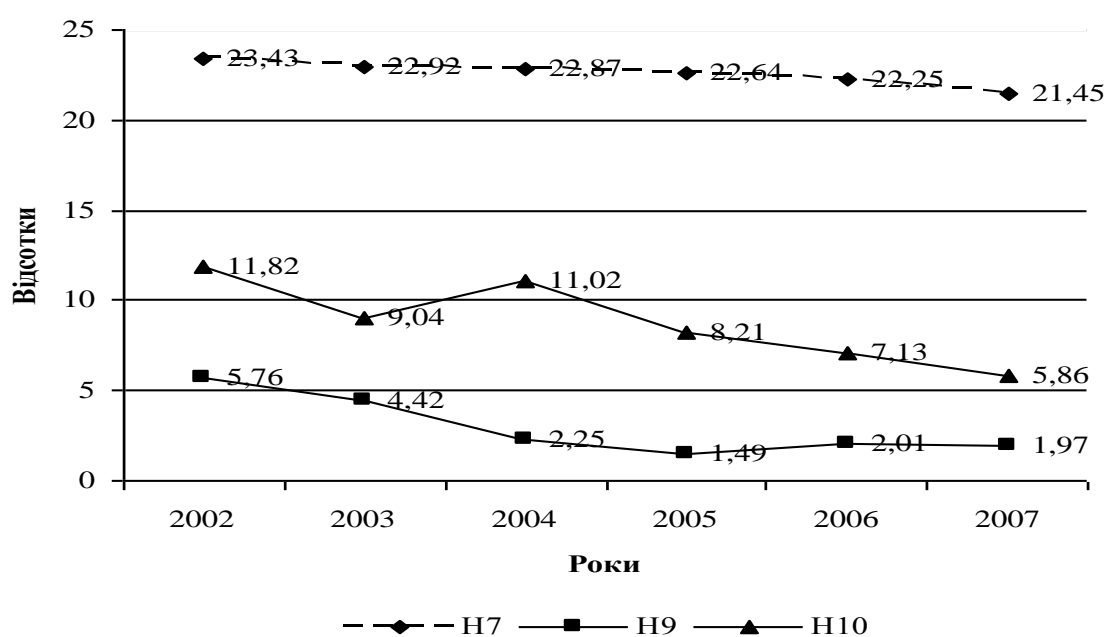


Рис. 1 Дотримання економічних нормативів Н7, Н9, Н10 банками України\*



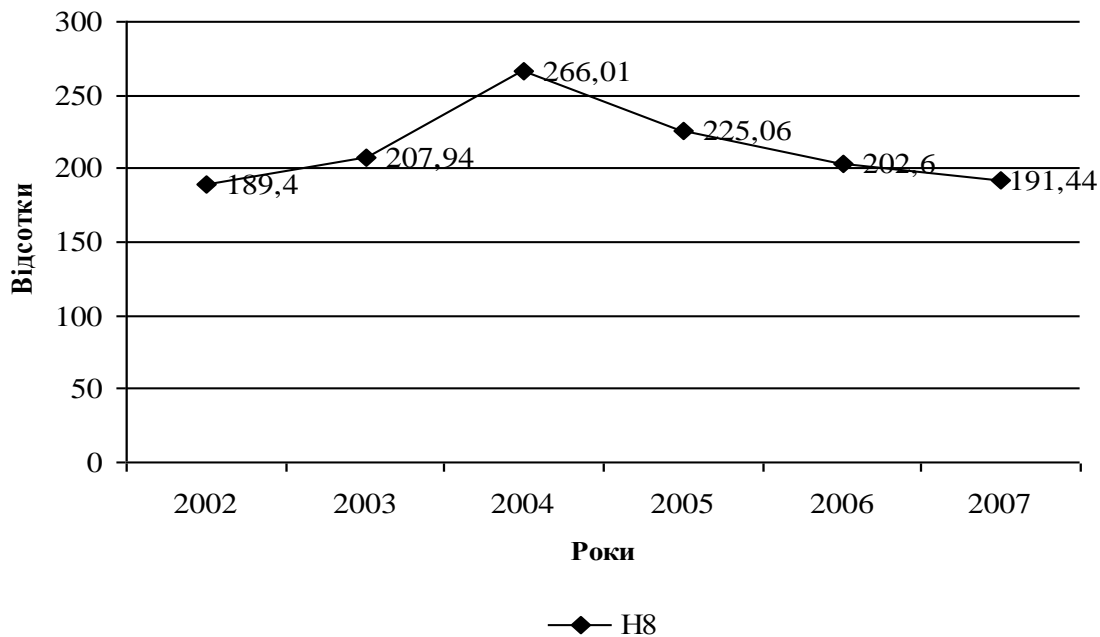


Рис. 2 Дотримання економічних нормативів Н8 банками України\*

\* Побудовано автором за даними НБУ – [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua)

Моніторинг індивідуального позичальника полягає у проведенні постійного аналізу діяльності окремого позичальника, систематичної перевірки його фінансового стану для вчасного виявлення проблемних кредитів та можливого попередження їх виникнення.

Моніторинг кредитного ризику – це система постійного спостереження за економічною динамікою кредитного ризику, виявлення причин позитивної (негативної) динаміки, знаходження шляхів подолання негативних тенденцій.

Крім абсолютних показників, їх структури та динаміки, стан кредитного портфеля та його ризику визначають за допомогою певних коефіцієнтів (показників ризику) [9]. До таких показників можна віднести:

$$P1 = \text{Проблемні кредити банку} / \text{Кредитний портфель} * 100 \%$$

$$P2 = \text{Проблемні кредити банку} / \text{Капітал банку} * 100 \%$$

$$P3 = \text{Обсяг резервів на покриття збитків за кредитними операціями} / \text{Капітал банку} * 100 \%$$

P1, P2, P3 – рівень кредитного ризику в залежності від базових показників

Рівень кредитного ризику комерційних банків України за період з 1.08.2006 по 1.12.2006 показано в таблиці 9.

## Рівень кредитного ризику комерційних банків України\*

Показники	Дата				
	01.08.2006	01.09.2006	01.10.2006	01.11.2006	01.12.2006
Кредитний портфель, млн. грн.	204871	215469	299355	237895	255781
Проблемні кредити, млн. грн.	4280	4325	4346	4613	4711
Балансовий капітал, млн. грн.	30881	32314	33256	34680	37297
Резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, млн. грн.	10221	10537	11161	11532	11920
P1, %	2,09	2,01	1,45	1,94	1,84
P2, %	13,86	13,38	13,07	13,30	12,63
P3, %	33,10	32,61	33,56	33,25	31,96

\* Розраховано за даними НБУ - [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua)

Як показує таблиця 9, не можна однозначно трактувати покращення чи погіршення кредитного ризику у банківській системі України протягом зазначеного терміну, але станом на 01.12.2006 року у порівнянні з 01.01.2006 року ситуація однозначно покращилася (усі показники ризику знизилися), незважаючи на поточні неоднозначні тенденції.

**Висновки.** Моніторинг як важливий інструмент управління посідає важливе місце у банківській діяльності. Крім того, він застосовується як на рівні банківської системи в цілому, так і на рівні кожного конкретного банку. Що ж стосується принципів побудови системи моніторингу, то це мають бути:

- науковий та комплексний характер,
- єдиний підхід до всіх об'єктів моніторингу.
- своєчасність виявлення порушень,
- неперервність спостереження та співставність даних,
- простота та ефективність функціонування,
- забезпечення репрезентативності.

Моніторинг у банківській діяльності має здійснюватися як на рівні банківської системи в цілому, так і на рівні кожного окремого банку. Крім того, моніторинг

банківської діяльності повинен здійснюватися постійно, але, зважаючи на динамічний характер банківських операцій, він потребує постійних удосконалень, оновлень та доповнень.

### Список використаних джерел

1. Положення про порядок формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями від 6.07.2000 р. №279 зі змінами та доповненнями
2. Положення про порядок визначення банків-агентів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 21 січня 2004 р. за № 94/8693
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ 28.08.2001 №368
4. Аналіз банківської діяльності: Підручник/ А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А.М. Герасимовича.- К.: КНЕУ, 2005.- 599 с.
5. Банківський менеджмент: Підручник / За ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко.- К.: Знання, 2005.- 831с.
6. Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческих банков: Учебник для вузов.- М.: Издательская корпорация “Логос”, 1998.- 344 с.
7. Бушуєва І., Галіцин В. Вирішення банківських завдань за допомогою алгоритмів моніторингу // Банківська справа.- 2001.- № 3.- С. 30-33
8. Внешнеэкономический толковый словарь / Под ред. И. П. Фоминского.- М.: ИНФРА-М, 2000.- 512 с.
9. Жукова Н.К. Методи вимірювання кредитних ризиків у діяльності комерційних банків в Україні // Формування ринкових відносин в Україні.- 2006.- № 5 (60).- С. 30-34
10. Коваленко С.Б., Шулькова Н.Н. Мониторинг рынка банковских услуг // Банковские услуги.- 2003.- №5.- С.2-11
11. Комиссаров Г.П., Яшин С.Н. Оценка риска показателей системы мониторинга устойчивости банковского сектора // Финансы и кредит.- 2006.- №24(228).- С. 2-8
12. Митрохин В.В. Диагностика и мониторинг устойчивости банковской системы // Деньги и кредит.- 2005.- №11.- С. 23-27
13. Морсман-младший Эдгар М Кредитный департамент банка: организация эффективной работы/ Пер. с англ.-М.: Альпина Паблицер, 2003.- 257 с.
14. Морсман-младший Эдгар М. Управление кредитным портфелем / Пер. с англ.- М.: Альпина Бізнес Букс, 2004.- 208 с.

15. Поленок С., Ратушин Ю. Методологические принципы развертывания системы экономического мониторинга в сети информационно-маркетинговых центров // Финансовые риски.- 2005.- № 4 (41).- С. 69-73
16. Стельмах В.С. та ін. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова.- Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006.- 432 с.
17. Шулькова Н.Н. Банковский мониторинг и направления его проведения // Банковские услуги.- 2003.- №5.- С. 35-38
18. Щибоволок З.І. Аналіз банківської діяльності: Навч. посібник.- К.: Знання, 2006.- 311 с.